

FIGYELŐ

ZSINATI ZÁRSZÓ

**A Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata
1997. június 21-én tartotta ünnepélyes záró ülését.
Ez alkalomból közöljük a zsinati elnökök értékelő beszédét.**

***Dr. Andorka Rudolf professzor halála előtt két nappal adta át írását a
Lelkipásztornak. Megrendülten ajánljuk őt Isten irgalmas szeretetébe.
„Légy hű mindhalálig, és neked adom az élet koronáját.” (Jel 2,10)***

Andorka Rudolf:

Gondolatok a Zsinat befejezése alkalmából

Először gondolatunk a Zsinat befejezése alkalmából nyilvánvalóan az öröm, azt is mondhatnám, a megkönnyebbülés. 6 évig tartó sokszor nagyon nehéz, számos kudarccal és kiábrándulással is járó munka után sikerült teljesíteni a Zsinat alapvető feladatát, megalkottuk azokat a törvényeket, amelyek a Magyarországi Evangélikus Egyház tevékenységének jogi kereteit kijelölik a megváltozott politikai, társadalmi és gazdasági körülmények között.

Engedjék meg nekem a Testvérek, hogy ebben a rövid eszmefuttatásban most mégsem az öröm és a hála uralkodjék, amelyet minden hívő és hűséges evangélikus most érez, hanem hogy szűkebb szakmám, a szociológia nézőpontjából értelmezzem és értékeljem a Zsinat munkáját, minden sikerével és sikertelenségével együtt. Úgy gondolom, hogy ehhez szükséges az Evangélikus Egyházat és a Zsinatot mindannak keretében szemlélni, ami az elmúlt évtizedekben, években Magyarországon történt.

Érdekes a rendszerváltás előtti évtizedekre is visszatekinteni. Erre az időszakra elsősorban az a tény nyomta rá a bélyegét, hogy totalitárius, illetve autoritárius politikai rendszerben voltunk kénytelenek élni. Totalitáriusnak nevezi a szociológia azt a rendszert, ahol nem csak a nyílt politikai ellenzéki tevékenység tilos, hanem a hatalmi elit – a párt és az állam vezetése – a társadalom tagjainak mindennapi életét, gondolatait is

kontrollálni akarja. Megparancsolja, mivel töltse a szabadidejét (vegyen részt politikai propaganda foglalkozásokon), mit gondoljon (elnyomja a vallást és az ateizmust kívánja rákényszeríteni a társadalomra.) Ebből következnek a totalitárius rendszerek másodlagos jellemzői: az egypártrendszer, a politikai rendőrség, a besúgórendszer, a hamis vádakon alapuló konstruált perek, a kínzással kicsikart vallomások. Autoritáriusnak nevezi a szociológia azt a rendszert, ahol tilos a politikai ellenzékiesség, de a hatalmi elit sokkal kevésbé törődik azzal, mivel töltik az állampolgárok a szabadidejüket és mit gondolnak, hisznek. Egyértelműen totalitárius a nemezetiszocialista és a sztálinista rendszer (Magyarországon is), az autoritarizmusnak különféle szigorúságú periódusait éltük át a két világháború között és az 1960-as évek közepe óta, abban az időszakban, amelyet némileg pontatlanul kádári konszolidációnak szoktak nevezni.

A politikai rendszer jellege nyilvánvalóan nagyon erősen befolyásolta az egyházak működésének lehetőségeit és a hívő, vallásos emberek életét. A totalitárius rendszerek teljesen érthetően ellenségüket látták bennük, és nyomukat is ki akarták törölni a magyar társadalomból. Nagyon szemléletesen fejezi ki ezt Rákosi Mátyás állítólagos mondása: a papok, az egyházak, a hívők úgy fognak járni, mint a békák, akik alól lecsapolják a mocsarat. Az egyházak és a hívők ellen alkalmazott eszközök teljes felsorolására itt nincs szükség:

a bebörtönzéstől, kivégzéstől a munkahely elvesztéséig, a gyermekek továbbtanulásának megakadályozásáig terjedtek. Ebben a helyzetben az egyházak lehetséges viselkedési alternatívái a mártírság és a túlélés megkísérlése között helyezkedik el. A hívek számára pedig a hallgatás, a rejtőzködés, vagy pedig – ha nem volt más választás – a szenvedés elviselése között. Nagy tisztelettel és hálával kell azokra gondolnunk, akik vállalták a mártírságot. De becsüljük meg azokat is, akik rejtőzködtek, de hűségesek maradtak a valláshoz és az egyházhoz.

Lassan és nem nagyon feltűnően megváltozott a helyzet, amikor az 1980-as évek első felében a totalitarizmus átment a puhább autoritarizmusba. A politikai fordulópontot nagyon szemléletesen fejezte ki Kádár János kijelentése egy 1962. évi pártgyűlésen: „Aki nincs ellenünk, az velünk van.” A „nincs a rendszer ellen” kategóriába ugyanis bele lehetett érteni nem csak párton kívüli értelmiséget (amelyhez az üzenet elsősorban szólt), a háztájizó kis magánszektort, hanem az egyházakat és a hívő embereket is. Természetesen nem szabad a kádári konszolidáció éveit idealizálnunk: nagyon is gyakran előfordultak elnyomó intézkedések, különösképpen az egyházakkal szemben; a nagyobb nyitottság, tolerancia, kicsit több magánéleti szabadság felé irányuló fejlődés korántsem volt egyenes vonalú, többször fordultak elő visszaesések, úgyhogy az állampolgárok, közöttük a hívők és maguk az egyházak is állandó bizonytalanságban éltek.

Ebben a felemás korszakban meg lehetett azonban próbálni a hatalmi elittel kiegyezni, a politikai ellenzékiiségről való lemondás fejében az egyházi tevénytés számára is valamivel több szabadságot kialakítani, a politikai tőrésatárt, a falakat kissé tágítani. Úgy gondolom, hiba lett volna ezeket a lehetőségeket kihasználatlanul hagyni. Ugyanakkor mint minden kompromisszumkeresés, ez is a rossz kompromisszumokba való belekényszerülés nagy kockázatával járt. Bár ezen évek egyháztörténetének alapos feldolgozására eddig nem került sor – az idő rövidsége miatt erre nem is volt mód –, elvállalhatjuk annak kijelentését, hogy sok rossz kompromisszum is volt. Ugyanakkor az egyház élt, a vallásosság hanyatlásának tendenciája megállt. Sőt az 1980-as években úgy látszott, hogy a vallás iránti érdeklődés, nyitottság megnövekedésének vagyunk a tanúi. Ez többeket – közöttük engem is – annak az optimista véleménynek a megfogalmazására vezetett, hogy a történeti egyházak reneszánszának nézünk elébe, a keresztény és a zsidó vallásra lényeges szerep várhat a szemmel láthatóan erősödő érték- és erkölcsválság leküzdésében. Ha ez nem is egészen vált valóra, az a tény, hogy a vallás és az egyházak erősödtek, arra figyelmeztet, hogy ne mindent, ami akkor történt, amit akkor tettünk, lássunk feketének.

És akkor teljesen váratlanul jött 1989–1990. Az „annus mirabilis”; megvalósult, amire sem Keleten, sem Nyugaton, sem politikusok, sem tudósok, sem egyházi vezetők, sem az egyszerű állampolgárok körében nem számítottak, a totalitárius és autoritárius rendszerek összeomlottak, lehetővé vált a demokratikus politikai rendszerek bevezetése, a hatékony piacgazdaság megvalósítása, a vallás teljes szabadsága. „Itt a történelem vége”, írta Francis Fukuyama amerikai politológus, értvén ezen azt, hogy a liberális demokrácia és a piacgazdaság végér-

vényesen győzött. Kétségtelenül eufórikus állapot kerültünk.

Az eufória jellemezte a vallásos emberek nagyrésznének gondolkodását: sokan arra számítottak, hogy a magyar társadalom nagy többsége visszatér (megtér?) a valláshoz (igaz, mi evangélikusok mindig csekély kisebbség leszünk Magyarországon), felvirágozik a missziói munka, az ifjúsági munka, sorra nyílnak meg az evangélikus iskolák és szeretet-intézmények, amelyek az egész társadalomban példát fognak mutatni a tanításra és a humánus gondozásra.

A Zsinat is még ebben a lelkes közhangulatban ült össze és abban a reményben élt, hogy a többségünk egyetértése alapján gyorsan meghozza azokat a törvényeket, amelyek ebben a gyökeresen megváltozott helyzetben útmutatást nyújtanak ahhoz, hogyan járjon el az egyház a gyülekezeti kérdések kezelésében, az oktatásban, a misszióban. Úgy gondoltuk, hogy abban is széleskörű egyetértés van, hogy az egyház egész működését a gyülekezetektől az egyházkerületekig demokratikusabbá kell tenni, mert a totalitárius és autoritárius évtizedekben olyan egyházi rendet kényszerítettek ránk, amelyben a központok (püspökök, felügyelők) keresztül az állam könnyebben kézben tarthatja az egyházat. Egyetértés látszott abban is, hogy a nem-lelkészekre a korábbiaknál nagyobb feladatok kell hogy járuljanak, és hogy a nők szerepének a férfiakéval egyenrangúnak kell lennie.

Az 1990 tavaszi országgyűlési választások és a Zsinat összeülése után a lelkes közhangulat előbb az országban, nem sokkal utána az Evangélikus Egyházban is alábbhagyott, majd kiábrándulásba, elégedetlenségbe, sőt elkeseredésbe váltott át. Az országos és az egyházon belüli közhangulatváltozásnak nagy részben hasonló okai vannak, tehát az egyházon belüli kiábrándulás és konfliktusok megjelenése sok tekintetben összefüggött az ország, a társadalom minden más részében megfigyelhető hasonló jelenségekkel. Ezt azért érdemes hangsúlyozni, mert így jobban megértjük, sőt megértőbbek leszünk az egyházban, a Zsinatban történetekkel szemben.

Kezdjük a leghétköznapibb okkal, a pénzühányal. Se országosan, se az egyházban nem ismertük fel azonnal, milyen nagy anyagi nehézségekkel leszünk kénytelenek szembenézni. A társadalomban az elszegényedés, az oktatás, az egészségi ellátás költségvetési támogatásának csökkenése volt a következmény. Az egyházban, a Zsinatban pedig szembe kellett azzal nézünk, hogy nagy és szép terveink beleütköznek a pénzügyi korlátokba. Az egyház megújulását egyebek között a kiváló képességű és elhivatott lelkészek, teológus hallgatók megjelenésétől várjuk – fel kellett ismernünk, hogy ezeknek a lelkészeknek megfelelő fizetést is kell biztosítani. Szép eredmény az iskoláink számának növekedése, de az iskolafenntartás súlyos kiadásokkal jár.

1990 után rendkívül sok törvényt kellett megalkotni vagy megváltoztatni, hogy az ország intézményei a demokratikus politikai rendszernek megfelelően működhessenek. A parlament óriási jogalkotási munkát végzett, de nem mindegyik törvény sikerült tökéletesen. Csak példaként említem, hogy az Országos Tudományos Kutatási Alapról szóló 1991. évi

törvényt a közeljövőben fogja a törvényhozás másodszor is módosítani. Ez a példa érthetőbbé teszi, hogy a Zsinat törvényhozási munkájába is belekerültek hibák. Ha azonban a gyakorlatban szerzett tapasztalatok alapján van lehetőségünk és erőnk a meghozott törvényeket a jövőben módosítani, tovább csiszolni, akkor ez nem okozhat súlyos nehézségeket. Ugyanakkor tartanunk kell magunkat a demokratikus rendhez: az elfogadott törvények szerint kell tevékenykednünk, még akkor is, ha személyesen nem értünk vele egyet, – és a rendelkezésre álló alkotmányos eszközökkel törekedhetünk arra, hogy azokat javítsuk. Ez különképpen érvényes az egyház területi beosztásáról szóló, a Zsinaton sokat vitatott törvényre.

Szeretnék rámutatni két olyan körülményre is, amely egyházunkban másképpen alakult, mint a társadalom egészében. Az első az a tény, hogy a politikában és a társadalomban – a kormányban és a legtöbb intézményben, például egyetemen, főleg azok vezetésében – a személycseréket 1990 után kellett vérehajtani. Pontosabban: az állami életben, az államigazgatásban is végbementek személycserék az 1980-as évek második felében, kerültek olyan emberek is pozíciókba, akik a megváltozott demokratikus és piacgazdasági feltételek között teljesen alkalmasak voltak pozíciók betöltésére. Az ilyen személycserék arányát azonban legfeljebb 30, inkább csak 20 százalékra becsülném. A Magyarországi Evangélikus Egyházban a körülmények szerencsés alakulása következtében 1990-ben a rendszerváltásba úgy mentünk bele, hogy az egyházi vezetésnek már mintegy 80 százaléka „új” emberekből áll, akik az új rendszer követelményeinek teljesen meg tudtak felelni. Voltak, akik a Zsinattól személyi változtatásokat vártak. Az említett körülményeknek köszönhetően ilyenekre nem volt szükség, de a Zsinat nem is vállalkozhatott volna személyi kérdésekben való állásfoglalásra, mert a mi egyházunkban a Zsinat csak törvényeket hoz, nem feladata az egyházvezetés konkrét ügyeiben való intézkedés, a vezetők személyének kiválasztása. Az egyházi demokrácia a jövőben minden lehetőséget megad arra, hogy a legalkalmasabb személyekkel töltsük be a vezetői pozíciókat.

Ezzel is összefügg talán, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyházban a pártosodás nem volt olyan fokú, mint a társadalom más részeiben, elsősorban a politikában (itt a pártosodás természetes, sőt előnyös), de más intézményekben, például az oktatási intézményekben is (ahol a pártszempontok érvényesítése már korántsem ilyen természetes, sőt szerintem egyáltalán nem is kívánatos). Örülünk kell annak, hogy egyházunk nem szakadt részekre a pártok mentén, és ebben – azt hiszem – a Zsinatnak is érdemei vannak. Csak kívánni lehet, hogy ez a jövőben sem következzen be, például, hogy a püspökségek számának kérdésébe a pártközpontoknak ne legyen módjuk a jövőben beleszólni.

Összefügg ezzel az a nagyon örvendetes tény is, hogy az egyházunkon belüli viták nem kerültek ki a médiumokba és a napi-sajtóba – vagy legalábbis erre csak nagyon ritkán került sor. Arra szeretném a Zsinat tagjait kérni, hogy a jövőben is – mandátumuk lejáta után is – öröködjének azon, hogy egyházunk ügyeit mi döntsük el, akik jobban ismerjük azokat, jobban megértjük a kérdéseket és pozitívabban elkötelezték vagyunk, mint amit várhatunk a médiumok világának minden szereplőjétől.

A másik körülmény, amely csak egyházunkat – talán az összes történeti egyházakat, beleértve az izraelita közösségeket is – érinti, az, hogy derülítő várakozásainkkal ellentétben a társadalmi környezet sem hazai, sem világméretben nem mondható különösen fogadókézsnek azzal az üzenettel szemben, amelyet feléje közvetíteni szeretnénk és tudunk. A modern társadalmak tagjainak többsége nem Jézus tanításaitól várja azt, hogy az élet végső kérdéseiben útmutatást adjanak. Már annak is örülünk kell, hogy a többség nem elleneséges, sőt talán érdeklődik e tanítások iránt.

Mindennek ellenére habár a kellő szerénységgel, de mégis azt hiszem elégedettséggel, sőt talán bizonyos büszkeséggel tekinthetünk vissza a Zsinatban együtt végzett munkánkra. Éppen a nehézségek miatt, amelyekkel szembe kellett néznünk, örülhetünk különösen annak, hogy mégis megalkottuk azokat a törvényeket, amelyek a megváltozott körülmények között szükségessé voltak. A törvényelőkészítés során felmerülő vitákra bizonyára többen fognak közülünk némi keserőséggel visszaemlékezni. Elsősorban azok, akik ezekben a vitákban alulmaradtak, a kisebbséghez tartoztak. Igazuk is lehet abban az értelemben, hogy álláspontjuk esetleg jobb volt a végül is elfogadott többségi álláspontnál. Hasonlóképpen jogos lehet némelykor az elégedetlenség a viták színvonalával és a javasolt törvényesítőpontatlanságával. A Zsinat legfőbb általánosítható, az egész társadalom számára is értékes tanulsága éppen ez: így működik a demokrácia. Távolról sem tökéletesen. De még mindig jobban – mint Churchill mondta állítólag –, mint bármely más eddig ismert politikai rendszer.

Egy tényre azonban feltétlenül büszkéek lehetünk: a Zsinatban minden határozat, törvény demokratikus úton született meg. Diktatúra sehol sem érvényesült, a Zsinat tagjainak manipulációja nem fordult elő, erre kísérlet sem történt. Ezt nagyon fontos lenne a legkülönbözőbb egyházi és nem-egyházi fórumokon, magánbeszélgetéseken és közéleti vitákban egyaránt hangsúlyosan képviselni. Mert ez nagy teljesítmény a mai Magyarországon és ezzel biztosan jó irányban befolyásoltuk az egész magyar társadalmat.

Engedjék meg, hogy mint a Zsinat társelnöke személyesen is megköszönjem ebben a közös munkában való részvételüket.